

วรรณคดีไทยกับการศึกษาสมัยโบราณ

ปองจิต อ่อนเฒ่า *

ได้มีผู้ให้คำนิยามความหมายของคำว่าการศึกษาไว้มากมาย ซึ่งอาจสรุปได้ว่า การศึกษาคือ การถ่ายทอดความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของมนุษย์ เป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาตัวบุคคลให้มีความเจริญงอกงามทั้งร่างกาย จิตใจ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและทำประโยชน์ให้แก่สังคม ทำให้สังคมมนุษย์มีการพัฒนาสืบต่อกันมา

ระบบการศึกษาของแต่ละชุมชน จะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ และสังคมไทย ซึ่งมีการจัดการศึกษามาช้านานก็มีการจัดการศึกษาตามลักษณะเฉพาะของตน จากจุดเริ่มแรกที่มีการศึกษาอย่างไม่เป็นระบบระเบียบในสมัยโบราณมาเป็นการศึกษาแผนใหม่ และได้พัฒนาการตลอดมาจนเป็นระบบการศึกษาเช่นในปัจจุบัน

ก่อนที่จะกล่าวถึงว่าวรรณคดีไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาสมัยโบราณ จะขอกล่าวถึงลักษณะการจัดการศึกษาของไทยในสมัยโบราณโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

ลักษณะการศึกษาสมัยโบราณ

การศึกษาของคนไทยนั้นเชื่อกันว่ามีมานานแล้ว ตั้งแต่อาณาจักรแรกที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์คือ อาณาจักรลานนาไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. 1400 แต่ในระยะแรก หลักฐานการศึกษายังคงไม่ชัดเจนนักจนกระทั่งสมัยสุโขทัยที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นเป็นกษัตริย์ พระองค์ได้ทรงคิดประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นใช้เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 1826 จากการมีตัวอักษรไทยใช้เป็นครั้งแรกนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราวทางการศึกษาอย่างมีหลักฐานในประวัติศาสตร์การศึกษาของไทย

นับจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สืบต่อมาในสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลักฐานที่มีปรากฏอยู่แสดงให้เห็นว่า การศึกษาของไทยสมัยโบราณนี้เป็นการศึกษาแบบธรรมชาติหรือการศึกษาตามธรรมชาติ (Informal Education) คือการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และการศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) ที่ประชาชนจัดกันเองตามความสนใจ เรียนกันตามบ้าน วัด และวัง ไม่มีการจัดโรงเรียนอย่างเป็นทางการให้แก่ประชาชนเช่นในปัจจุบัน การเรียนที่บ้านเป็นการถ่ายทอดความรู้วิชาชีพและการอบรมคุณธรรมในลักษณะครอบครัวและเครือญาติ การเรียนที่วัดเป็นการเรียนของเด็กชายที่เป็นศิษย์วัดหรือผู้ที่มาบวชเป็นพระมีการเรียนอบรมศีลธรรมและวิชาหนังสือพื้นฐานให้สามารถอ่านเขียนได้ คิดเลขเป็น หรือมีลักษณะเป็นสำนักสอนวิชาพวกไสยศาสตร์ การต่อสู้ป้องกันตัวบ้าง การเรียนการสอนขึ้นอยู่กับความสนใจและความพอใจของผู้เรียนผู้สอน (การเรียนเช่นนี้เด็กหญิงจึงยังไม่มีโอกาสเช่นเด็กชาย) ส่วนในพระบรมมหาราชวังซึ่งมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตจะมีการให้การศึกษากับพระบรมวงศานุวงศ์และบุตรขุนนาง ข้าราชการบริพาร

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วรรณคดีคืออะไร เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติอย่างไร

วรรณคดี คืองานประพันธ์ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีภาษาเป็นเครื่องมือในการแสดงออกเป็นงานประพันธ์ที่ประกอบด้วยศิลปะแห่งการนิพนธ์ และมีเนื้อหาที่นอกจากให้ความรู้แล้ว ยังมีอำนาจจิตใจให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ต่าง ๆ ด้วย

ในปี พ.ศ. 1826 เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นใช้เป็นครั้งแรกวรรณคดีไทยซึ่งเป็นงานประพันธ์ที่นักประพันธ์วรรณคดีของไทยสร้างสรรค์ขึ้นมาก็ได้รับการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรไทยปรากฏให้ได้ศึกษากันต่อมา

เป็นที่ทราบกันดีว่า วรรณคดีให้ทั้งความรู้ ความคิด และความบันเทิง เนื้อหาในวรรณคดีช่วยในการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของมนุษย์และสังคมในอดีต เราสามารถศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ได้จากวรรณคดี เช่น สามารถศึกษาเรื่องของภาษา พัฒนาการของภาษาจากวรรณคดีในยุคต่าง ๆ สามารถศึกษาเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมหรือระบบการเมือง การปกครอง ของยุคสมัยที่มีอยู่ในวรรณคดีโดยที่ผู้แต่งวรรณคดีใช้เป็นข้อมูลประกอบในการสร้างและดำเนินเรื่อง เป็นต้น แต่ไม่ว่าวรรณคดีจะเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิชาการแขนงต่าง ๆ มากมายเพียงใดก็ตามวรรณคดียังมีความสำคัญยิ่งกว่านั้น เพราะ**วรรณคดีไทยเป็นหลักฐานสำคัญของระบบการศึกษาทั้งหมดของประเทศด้วย**

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงก่อนการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยไม่อาจหาหลักฐานทางการศึกษาได้จากแผนการศึกษาของชาติหรือแนวนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนเช่นในสมัยปัจจุบัน เพราะรัฐยังไม่ได้เป็นผู้จัดการศึกษาอย่างเป็นทางการแก่ประชาชน แต่กระนั้นก็ตาม ก็ยังมีหลักฐานบันทึกเรื่องราวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาของชาติ และวรรณคดีเป็นหนึ่งในหลักฐานดังกล่าวที่สามารถใช้ในการสืบค้นและสันนิษฐานเรื่องราวทางการศึกษาของชาติได้

1. วรรณคดีไทยเป็นหลักฐานอ้างอิงถึงการศึกษาของบุคคลในราชสำนัก

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากมีตัวอักษรไทยแล้วมีวรรณคดีมากมายเกิดขึ้นในราชสำนัก เช่น

สมัยสุโขทัย มีศิลาจารึก สุภาสิตพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ไตรภูมิพระร่วงหรือเตภูมิกถา พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาลิไท ดำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ของนางนพมาศ

สมัยอยุธยา ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 มีลิลิตโองการแข่งน้ำ สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีมหาชาติคำหลวง ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่นับเป็นยุคทองแห่งกาพย์กลอนมีสมุทรโฆษคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ อนิรุทธิ์คำฉันท์ กำสรวจศรีปราชญ์ โคลงทวาทศมาส และสุดท้าย สมัยพระเจ้าบรมโกศ การอักษรศาสตร์เจริญมากเช่นกัน มีนันทโขนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง กาพย์เห่เรือ เป็นต้น

สมัยธนบุรี แม้จะมีศึกสงครามตลอดเวลา แต่ก็มียานด้านอักษรศาสตร์เกิดขึ้น เช่น พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ลิลิตเพชรมงกุฎ และอิเหนาคำฉันท์ของหลวงสรวิชิต นิราศพระยามหานุภาพ เป็นต้น

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น งานด้านอักษรศาสตร์เจริญรุ่งเรืองเช่นกัน พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถทางอักษรศาสตร์ สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นสมัยที่วรรณคดีเจริญสูงสุด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเป็นเลิศทางบทละคร กวีเอกในสมัยนี้ที่ทุกคนรู้จักกันดี คือ สุนทรภู่ รัชการเป็นกวีที่พระสุนทรโวหาร มีผลงานวรรณคดีที่สำคัญมากมาย และกวีเอกอีกพระองค์หนึ่งคือ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีผลงานเยี่ยมยอดทั้งโคลง ลิลิต และฉันท์ และยังมีกวีหญิงด้วย คือคุณพุ่ม และคุณสุวรรณ ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้น

จากตัวอย่างงานวรรณคดีและกวีสำคัญมากมายในอดีตเหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์ที่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่าแม้จะยังไม่มีการศึกษาที่เป็นระบบระเบียบแต่ได้มีการอบรมสั่งสอนความรู้ทางอักษรศาสตร์กันในหมู่ผู้สนใจโดยเฉพาะในราชสำนัก ผลงานวรรณคดีในอดีตที่กล่าวมาจึงเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงการศึกษาของบุคคลในราชสำนัก ทั้งพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และข้าราชการบริพาร ในประวัติการศึกษาของไทย

2. วรรณคดีไทยเป็นสื่อช่วยในการอบรมสั่งสอนจริยธรรมและคุณธรรม : วรรณคดีไทยหลายเรื่องให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยทางอ้อมด้วยเนื้อหาที่มุ่งอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดคุณธรรมของสังคมให้แก่ประชาชน

จากวรรณคดีไทยหลายเรื่องเราจะพบเนื้อหาที่แสดงถึงการสั่งสอนศีลธรรม คุณธรรมของสังคม และแนะนำการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับโอกาสและฐานะต่าง ๆ

ไตรภูมิพระร่วงหรือเตภูมิกถา พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาลิไท มีวัตถุประสงค์หนึ่งเพื่อสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนให้ประพฤติตัวอยู่ในคุณธรรม เนื้อหาในไตรภูมิพระร่วงได้วางรากฐานความเชื่อเรื่องความดีความชั่ว สวรรค์นรก ให้แก่คนไทยและสังคมไทย

ตัวอย่างบางตอนจากไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงคนทำชั่วจะได้รับโทษกรรมในนรกชั้นต่าง ๆ ที่มีแต่ความเดือดร้อนทุกข์ทรมาน

...ผู้สัตว์อัน ไปเกิดในที่ร้าย ที่เป็นทุกข์ลำบากใจเขานั้น เพื่อใจเขาร้าย มี 12 อันแลฯ...
(ไตรภูมิพระร่วง น. 10)

...คนผู้ใดแลชักชวนท่านผู้อื่นว่าจะกระทำบุญและทาน เอาทรัพย์มาให้แก่ตนว่าให้ทำบุญแลตนมิได้กระทำบุญ และลวงเอาทรัพย์ของท่านมาไว้เป็นอนาประโยชน์แก่ตน คนผู้นั้นตายไปได้เกิดในนรกอันชื่อว่า อังคารกาสุมนรกนั้น แลผู้ยมบาลอันอยู่รักษานรกนั้น บ้างถือหอกดาบ บ้างถือค้อนเหล็กแดงลูกเป็นเปลวไฟไล่ขับต้อนบ้าง แหว่งบ้าง ฟันบ้าง ตีบ้าง...แลถ่านไฟอันแรงนั้น ไหม้ตนเขา ๆ ร้อนทนต์นรกนันทนา...

(ไตรภูมิพระร่วง น. 23-24)

สุภาภิตพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีความมุ่งหมายในการสอนประชาชนให้มีหลักในความประพฤติที่ดีคล้ายคลึงกันเพราะเป็นคนไทยด้วยกันและเป็นคติสอนใจในทางโลกที่ดี เป็นคำสอนที่ตรงมาควรแก่การปฏิบัติ

ตัวอย่างตอนหนึ่ง เช่น .....เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่ อย่าใฝ่อาทรพย์ท่าน อย่าริร่า
แก่ความ ประพฤติตามบูรพระบอบ เอาแต่ชอบเสียผิด อย่ากอบกิจเป็นพาล อย่าอวดหาญแก่เพื่อน เข้า
เถื่อนอย่าลืมหว่า หน้าศิกอย่านอนใจ ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน การเรือนตนเร่งคิดอย่านั่งชืดผู้ใหญ่ อย่าใฝ่
สูงให้เกินศักดิ์ ที่รักอย่าดูถูก ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย...

(สุภาชิตพระร่วง อ้างถึงใน สุขชัย รัตนโกมุท และสะอาด อินทรสาลี ประวัติวรรณคดีไทยและวิชาการ
ประพันธ์ น. 15)

นอกจากนี้ในสมัยอยุธยายังมีวรรณคดีอีกมากที่มีเนื้อเรื่องเน้นหนักทางพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากจะ
แสดงความเชื่อถือของผู้นิพนธ์เองแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความเชื่อถือด้านศาสนานี้แก่ผู้อ่านด้วย
เช่น มหาชาติคำหลวง พระมาลัยคำหลวง นันโทปนันทสูตรคำหลวง พระนลคำหลวง เป็นต้น

และในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น งานนิพนธ์ของกวีที่มีชื่อเสียงอย่างสุนทรภู่ ก็ปรากฏคำประพันธ์
ที่เป็นคติสอนใจหลายแง่มุม ให้ข้อคิดมากมายในการประพฤติปฏิบัติตน เช่น จากสวัสดิรักษาคำกลอน.....

การพูดจาให้พูดแต่สิ่งที่ดีงาม ไซ้คำพูดที่ไพเราะ แสดงความเป็นมิตร

“ แล้วเอื้อนอรรถรัสความที่ดีก่อน จะถาวรพูนเกิดประเสริฐศักดิ์ ”

(ชีวิตและงานของสุนทรภู่ น. 534)

“ อนึ่งสุนัขมักเฝ้าแต่เท่าทอน
เสียด่างราศีมักมีภัย

อย่าชู้ก่อนด่าว่าอชฌมาสัย
คนมิได้ยำเียงเกรงวาจา ”

(ชีวิตและงานของสุนทรภู่ น. 535)

ให้รู้จักรักษาศีล ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอันจะเป็นเวรกรรมต่อกัน

“ อนึ่งนั้นวันกำเนิดเกิดสวัสดิ์
อายุน้อยถอยเลื่อนทั้งเดือนปี

อย่าฆ่าสัตว์เสียด่างทั้งราศี
แล้วมักมีทุกข์โศกโรคโรคา ”

(ชีวิตและงานของสุนทรภู่ น. 536)

การอบรมสั่งสอนจากวรรณคดีต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด และค่านิยมของ
สังคมแก่ประชาชนโดยทางอ้อม จัดเป็นการศึกษาตามธรรมชาติ และการศึกษาในระบบที่ยังไม่มีแบบแผน
ในสมัยนั้น และเป็นที่ยอมรับว่า ข้อคิดต่าง ๆ จากวรรณคดีสมัยโบราณนี้คือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนไทย
จนสมัยปัจจุบันข้อคิดบางข้อก็ยังทรงคุณค่าแก่การดำรงชีวิตของบุคคลไม่เสื่อมคลาย วรรณคดีเหล่านี้จึงเป็น
ตำราที่มีคุณค่ายิ่งในประวัติการศึกษาของชาติด้วย

3. เนื้อหาในวรรณคดีเป็นข้อมูลช่วยสนับสนุนวิธีการให้การศึกษาในสมัยโบราณ

นอกเหนือจากการเป็นหลักฐานแสดงว่ามีการศึกษาในราชสำนัก และเป็นสื่อในการสอนทางอ้อม
แล้ว เนื้อเรื่องในวรรณคดียังใช้เป็นหลักฐานสำคัญบอกถึงวิธีการจัดการศึกษาในสมัยนั้น

จากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ได้บอกถึงวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนไว้ แสดงให้เห็นว่า วัดและราชสำนักเป็นศูนย์กลางการอบรมสั่งสอน พระสงฆ์และพระมหากษัตริย์มีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชน

ในวันโกน วันพระ พ่อขุนรามคำแหงโปรดให้พระภิกษุผู้เชี่ยวชาญเทศนาโปรดประชาชน ณ พระแท่นมณีงคศิลา วันอื่น ๆ พระองค์จะให้ราษฎรเข้าเฝ้าใกล้ชิดและอบรมสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง

...วันเดือนดับ เดือนออก แปรวัน วันเดือนเต็ม เดือนข้าง แปรวัน ผูกปวงมหาเถรขึ้นนั่งเหนือ
ชะดาร์หิน สวดธรรมแก่อุบาสก ผูกท่วยจำศีล ผิไชวันสวดธรรม พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสุขาลัย
สุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือชะดาร์หิน ให้ผูกท่วยลูกเจ้าลูกขุน ผูกท่วยถือบ้านถือเมือง...

(ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ด้านที่ 3)

และ ...พ่อขุนพระรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หาเป็นครูอาจารย์สั่งสอน
ไทยทั้งหลาย ให้รู้บุญรู้ธรรมแท้ แต่คนอันมีในเมืองไทย ด้วยรู้ด้วยหลง ด้วยกลัวด้วยหาญ ด้วยแคะ
ด้วยแรง หากคนจักเสมอมิได้...

(ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ด้านที่ 4)

ในเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ของนางนพมาศ นอกจากให้ความรู้เรื่องพระราชพิธีต่าง ๆ ในสมัย
สุโขทัย แสดงหลักความประพฤติของสตรีไทย ขนบธรรมเนียมในราชสำนักแล้ว ยังให้ความรู้เรื่องการเรียนวิชา
ชีพทั้งของบุรุษและสตรี เช่น

...ฝ่ายทหารก็เรียนรู้ศิลปศาสตร์เพลงอาวุธ คือวิชาช้างม้า กระบี่กระบอง โล่ตั้งดาบสั้นดาบยาว
กริชกันหยัน โดมรศรกำขาบ ปืนไฟใหญ่น้อย มวยปล้ำตำรับตำราพิชัยยุทธ เวทมนตร์คงกระพัน...พวกพ่อค้า
เรือนต่างก็เล่าเรียนคัมภีร์ไตรเภทไตรวิชา คือกลบทกลกลอน ทำนุทำเนียบอักษรอักษร...ฝ่ายสตรี ก็ต่าง
รำเรียนวิชาช่างสุวรรณลายแล่นเลขาและบันปักทอ ร้อยกรองเย็บซ่อมเป็นที่ทำกิน....

(ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ อ้างถึง ในศักดิ์ชัย นิรัญทวี ปรัชญาบนเส้นทางของการศึกษา น. 87 - 88)

ในสมัยอยุธยา ขุนช้างขุนแผนวรรณคดีพื้นบ้านซึ่งมีเนื้อหาจากเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในครั้งกรุงเก่า
กล่าวไว้ว่า ราษฎรจะส่งลูกหลานไปฝากไว้กับพระสงฆ์เพื่อให้มีโอกาสเล่าเรียนหนังสือ (รวมทั้งวิชาไสยศาสตร์
คาถาอาคม)

“ จะกล่าวถึงพลายแก้วแววไว
ไปอาศัยอยู่ในกาญจนบุรี
อยู่มาจนเจ้าเจริญวัย
ไม่วายคิดถึงพ่อที่มรณา

เมื่อบิดาบรรลีย์แม่พาทนี
กับนางทองประศรีผู้มารดา
อายุนั้น ได้ถึงสิบห้า
แต่นึกนึกตรึกตรามากกว่าปี

อยากเป็นทหารชาลยชัย
จึงอ่อนนอนมารดาได้ปรานี
พระสงฆ์องค์ใดวิชาดี
ให้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์
ครานั้นทองประศรีผู้มารดา
อันสมภารที่ชำนาญในทางใน
เจ้าคิดนี้ดีแล้วแก้วแม่อา
จะได้รู้การณรงค์คงกระพัน

ให้เหมือนพ่อขุน ไกรที่เป็นผี
ลูกนี้จะใคร่รู้วิชาการ
แม่จงพาลูกนี้ไปฝากท่าน
อธิษฐานบวชลูกเป็นเณรไว้ ๆ
ได้ฟังลูกว่าหาขาดไม่
ท่านขรัววัดส้มใหญ่แลดีครั้น
แม่จะพาไปฝากขรัวบุญนั้น
ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อขุน ไกร ”

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1 น. 45)

และ “ ครั้นว่ามาถึงวัดส้มใหญ่
แม่พาพลาญแก้วผู้แววตา
ท่านเจ้าชาฉันพาลูกมาบวช
ด้วยขุน ไกรบิดามาถึงกาล
อีกทั้งวิชาการอ่านเขียน

เอาข้าวของตั้งไว้ศาลาหน้า
ไปกราบไหว้วันทาท่านสมภาร
ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสาร
จะได้อธิษฐานให้ส่วนบุญ
เจ้าจะได้ร่ำเรียนเสียแต่รุ่น ”

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1 น. 47)

และการถ่ายทอดความรู้ก็เป็นไปตามความสมัครใจของผู้สอนและความสามารถของผู้เรียน

“ ครานั้นจึงโฉมเจ้าเณรแก้ว
ปัญหาไวว่องคล่องแคล่วครั้น
จนอาจารย์ชยาตลลาดเฉลียว
จะเปรียบเณรแก้วได้นั้น ไม่มี
หนังสือสั้นกระแสนั้นแปลอรรถ
ลูปหลังลูปหน้าแล้วว่าไป
ยังแต่สมุดตำรับใหญ่
กุจัดแจงช่องสุ่มแต่หนุ่มมา
ความรู้นอกนี้ไม่มีแล้ว

บวชแล้วร่ำเรียนด้วยเพียรหมั่น
เรียนสิ่งใดได้นั้น ไม่ช้าที่
เณรเณรออกเกรียวอยู่ที่นี้
บวชยังไม่ถึงปีกี่เจเนใจ
จนสมภารเจ้าวัดไม่บอกได้
สั้น สักกูแล้วเณรแก้วอา
พื้นแต่หัวใจพระคาถา
ทวงไว้จนชราไม่ให้ใคร
กูรักเณรแก้วจะยกให้ ”

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1 น. 47-48)

และในความตอนที่นางวันทองสังเสียพลายงามก่อนเดินทางไปหาย่า กับเมื่อพลายงามได้ไปอยู่กับ
จมีนศรีเสาวรักษ์ ได้แสดงให้เห็นทราบว่าการเรียนในสมัยโบราณมีจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่ง เพื่อการรับราชการ

“ นางกอดจูบลูกหลังแล้วสั่งสอน
พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย
ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ

อำนาจพรพลาญน้อยละห้อยให้
จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน
เจ้าจงอดส่ำทำส่ำเสมียน

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1 น. 519)

“ ครานั้นจมนศรีเสาวรักษ์ราช
จะเป็นข้าจอมรินทรปิ่นนคร
พระกำหนดกฎหมายมีหลายเล่ม
กรมศักดิ์หลักชัยพระอัยการ
แล้วให้รู้สุภษิตบัณฑิตพระร่วง
ราชาศัพท์รับสั่งให้บังควร
ที่ไม่รู้รู้อะไรผู้ใหญ่เด็ก
เสียตระกูลศูนย์ลับอัประมาณ
นี่ตัวเจ้าเหล่าก้อทั้งพ่อแม่

เรียกพลายงานทราวมสวาทมาสั่งสอน
อย่างนั้นนอนเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
เก็บไว้เต็มตู้ใหญ่ไขออกอ่าน
มนเทียรบาลพระบัญญัติตัดสินวน
ตามกระทรวงผิดชอบคิดสอบสวน
รู้จงถ้วนถี่ไว้จึงได้การ
มหาดเล็กสามต่อพ่อลูกหลาน
เพราะเกียจคร้านคร่ำคร่าเหมือนพริ้วมอญ
อย่าเชื่อนชอตุส่าห์จำเอาคำสอน ”

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1 น. 534)

จากเรื่องราวของวรรณคดีกับการศึกษาดังที่กล่าวมา จะเห็นว่าวรรณคดีเป็นทั้งผลงานของการศึกษา เป็นสื่อกลางถ่ายทอดการศึกษา และเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงวิธีการจัดการศึกษา จึงจัดได้ว่าวรรณคดีมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อระบบการศึกษาของชาติ โดยเฉพาะการศึกษาสมัยโบราณไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ถ้าเราละเลยไม่สนใจวรรณคดี ก็เท่ากับเราได้ละทิ้งความเจริญงอกงามของระบบการศึกษาของชาติส่วนหนึ่งไปด้วย.

บรรณานุกรม

- ขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2506.
- จิตรกร ตั้งเกษมสุข. **ความเป็นมาของการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2525.
- น้ำ ทองคำวรรณ. **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514.
- ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมาพิงก์. **ชีวิตและงานของสุนทรภู่**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2518.
- ไทรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2506.
- ลินจี่ หะวานนท์. **การศึกษาที่บঙ্গคมไทยก่อนสมัยปฏิรูปการศึกษา : วิเคราะห์จากศิลาจารึก หลักที่ 1 และกฎหมายตรา 3 ดวง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- เปลื้อง ณ นคร. **ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช, 2510.
- วิภา กงกะนันทน์. **วรรณคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. **การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. **ปรัชญาบนเส้นทางของการศึกษา**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2530.
- ศุภชัย รัตน์โกมุท และสะอาด อินทรสาส์. **ประวัติวรรณคดีไทยและวิชาการประพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์, 2518.